

UKOPI S KONJIMA NA AVARSKOM GROBLJU U NUŠTRU

Zrinka Premužić¹, Petra Rajić Šikanjić¹, Tajana Trbojević Vukičević², Anita Rapan Papeša³

¹Institut za antropologiju, ²Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ³Gradski muzej Vinkovci

Nakon više od 20 godina na području Hrvatske istraženo je groblje avarskog razdoblja. Arheološko iskopavanje na položaju Nuštar / Dvorac Khuen-Belassi proveo je Gradski muzej Vinkovci tijekom 2011. godine. Otkriveno je 196 grobova, koji se na temelju brojnih sačuvanih priloga datiraju u 8. i početak 9. stoljeća. Među njima se izdvajaju dva ukopa čovjeka s konjem. Smješteni su u blizini jugozapadnog ruba groblja, tako da im se rubovi gotovo dodiruju (Tloert). Orijentacija oba groba je zapad-istok s gotovo identičnim načinom izvedbe grobne konstrukcije od vodoravno položenih greda preko kojih su bile poslagane daske. Oko tijela pokojnika bila su iskopana doglavna i donožna udubljenja. Uslijed urušavanja grobne konstrukcije došlo je do miješanja skeletnog materijala i priloga.

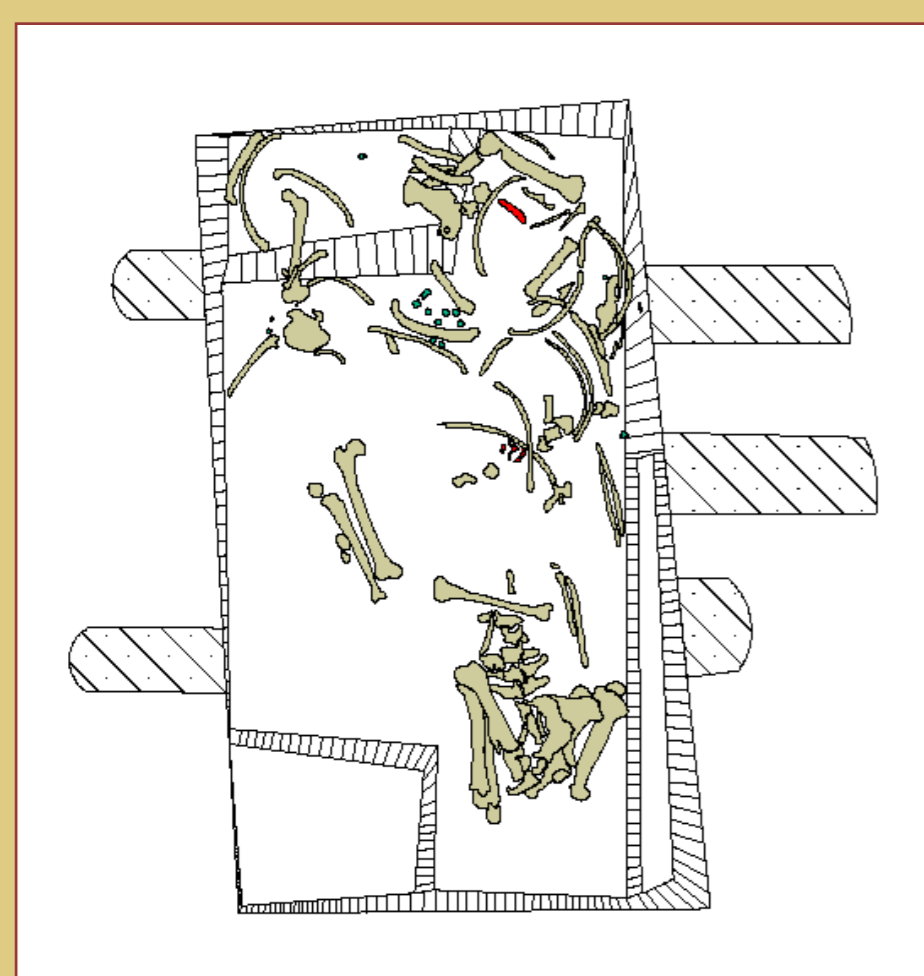
U grobovima su nađeni cjeloviti skeletni ostaci čovjeka i konja. Ostaci pokojnika nalazili su se s desne, južne strane, dok su kosti konja bile s lijeve, sjeverne strane rake. Oba ukopa sadržavala su brojne priloge. Pokojnici su imali dijelove pojasne garniture i željezni nož, a oprema konja se sastojala od brojnih metalnih ukrasa koji su vjerojatno stajali na kožnim vodilicama. Nisu pronađene žvale niti stremeni.

Ukopi čovjeka s konjem su jedna od karakteristika avarskih grobalja koju nalazimo i na našim lokalitetima. Avari su stepski narod koji je na prostoru današnje Hrvatske obitavao u razdoblju od kraja 6. do početka 9. stoljeća (Filipec, 2009). Prisutnost konja u avarskim ukopima mogla bi upućivati na njihovo nomadsko nasljeđe kao dio kulturnog identiteta. Budući da grobovi s konjima čine manji dio avarskih grobalja, oni upućuju na hijerarhijski organizirano društvo (Bede, 2012). Grobovi s konjima i konjskom opremom povezuju se s osobama višeg socijalnog statusa kao i ratnicima (Cross, 2011).

Poster donosi rezultate analize ljudskog i konjskog skeletnog materijala te na temelju njih zaključke o karakteristikama ukopa čovjeka i konja na avarodobnim grobljima u Hrvatskoj.

GROB 4

Bioarheološka analiza provedena je na ljudskom skeletnom materijalu standardnim antropološkim metodama (Buikstra i Ubelaker, 1994; Waldron, 2009). Spol je određen na temelju morfoloških karakteristika zdjelice i lubanje. Dob je procijenjena na temelju promjena na zglobnoj ploštini bočne kosti i stupnju istrošenosti griznih ploha zubi. Promjene na kostima dijagnosticirane su prema osobinama i rasprostranjenosti po koštanim elementima. Visina osoba je procijenjena prema duljini goljenične kosti (Trotter, 1970). Skeletni materijal je uslijed djelovanja okolišnih čimbenika bio loše ušćuvan što je utjecalo na količinu podataka dobivenih analizom.

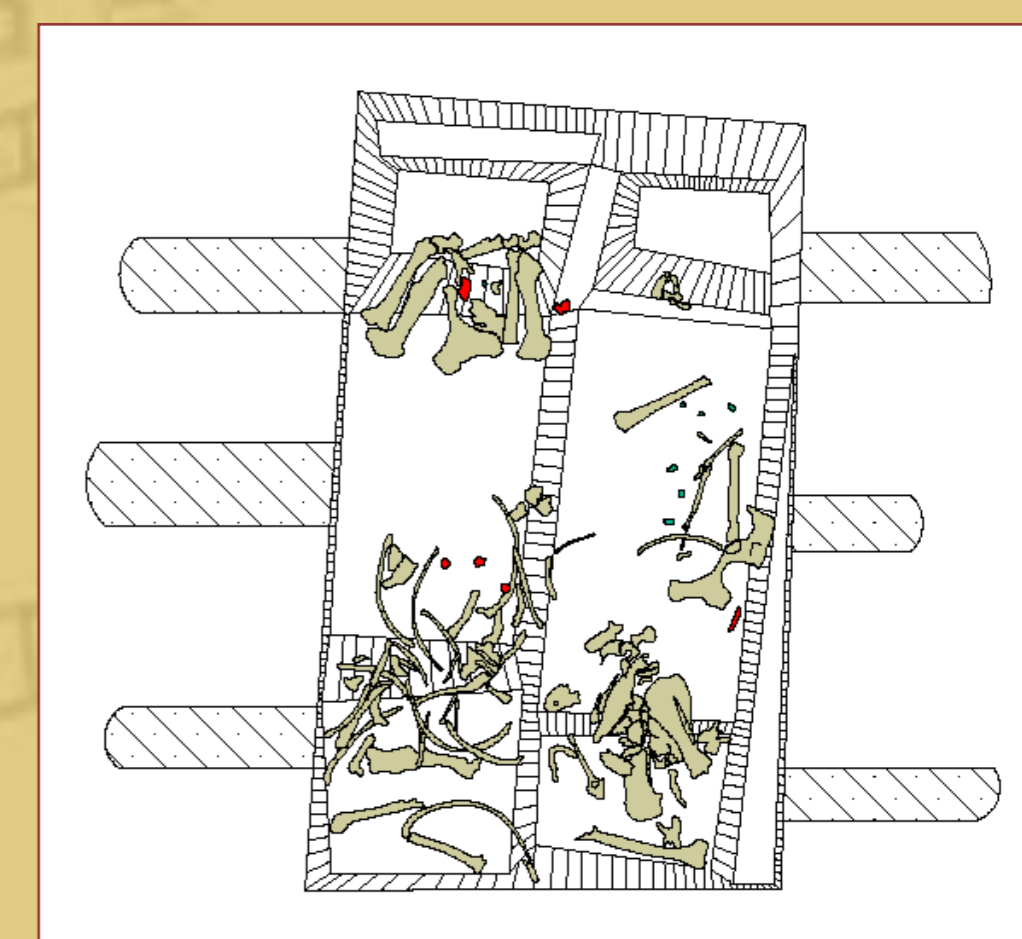
U oba groba nađeni su ostaci odraslih osoba muškog spola. Muškarac iz groba 4 bio je dobi 20 do 30 godina, a onaj iz groba 5 dobi 30 do 40 godina. Degenerativne promjene na prsnim i slabinskim kralješcima uočene su kod osobe iz groba 5. Procijenjena visina oba muškarca je 174 cm.

Arheozoološka analiza na skeletnim ostacima konja obuhvatila je određivanje spola i dobi te izračunavanje visine grebena. Spol je utvrđen prema prisutnosti ocnjaka, a dob na temelju srašavanja epifiza (Ellenberger i Baum, 1943; Silver, 1963). Visina grebena izračunata je djelomičnom osteometrijskom analizom dugih kostiju (Kiesewalter, 1888; Vitt, 1952; Bartosiewicz, 1991).

U oba groba prisutni su cjeloviti koštani ostaci muških životinja. U grobu 4 procijenjena dob životinje u trenutku uginuća je 3,5-4 godine, a one iz groba 5 oko 5 godina. Visina grebena konja iz groba 4 je u rasponu 137,31-150,55 cm (srednja vrijednost 144,20 cm) (Kiesewalter, 1888). Ovisno o najvećoj dužini dugih kostiju konj pripada srednjem (144-136 cm) i uzrastu većem od srednjeg (152-144 cm) (Vitt, 1952). Visina grebena konja iz groba 5 procijenjena je na 139,68 cm (Bartosiewicz, 1991), a prema Kiesewalteru (1888) je u rasponu 132,29-142,37 cm (srednja vrijednost 140,22 cm). Ovisno o najvećoj dužini dugih kostiju konj pripada srednjem uzrastu (144-136 cm) (Vitt, 1952).

GROB 5

Ovim radom po prvi puta su objedinjeni podaci o ukopu čovjeka s konjem dobiveni arheološkom, bioarheološkom i arheozoološkom analizom. Grobovi iz Nuštra svojim karakteristikama (grobna konstrukcija, orijentacija pokojnika i priloge pokojnika) se ne izdvajaju od ostalih ukopa s ovog lokaliteta. Jedino što ih izdvaja su ukopi konja. Podaci iz Nuštra uspoređeni su s ostalih šest avarodobnih grobalja kako bi se uočile značajke zajedničkih ukopa čovjeka i konja na tlu Hrvatske (Tablica). Pri usporedbi isključeni su izolirani nalazi iz starijih iskopavanja za koje ne postoje potpuni i jasni podaci.

Oba pokojnika su odrasli muškarci visine 174 cm. Degenerativne promjene na kralješcima osobe iz groba 5 mogu se povezati s nešto starijom životnom dobi. Osim ovih promjena, druge patološke lezije, kao ni skeletni pokazatelji fizičkih aktivnosti, osobito jahanja, nisu uočeni. Nedostatak navedenih promjena sugerira da se muškarci iz Nuštra tijekom života nisu učestalo bavili ni jahanjem ni težim fizičkim aktivnostima koje bi ostavile trag na kostima. Usporedba s ostalim grobljima pokazala je da su u svim grobovima s konjima pokopani odrasli muškarci. Skeletni pokazatelji fizičkih aktivnosti na bedrenoj kosti, uočeni kod osobe iz Starih Jankovaca i jedne iz Otoka (grob 16), povezuju se s učestalim jahanjem. Kod muškarca iz Starih Jankovaca uočen je osteoartritis vratnih kralježaka, čiji uzrok je teško odrediti zbog loše očuvanosti kralježnice.

Na temelju prisutnosti ocnjaka u čeljustima, što je spolna karakteristika pastuha, zaključeno je da su u grobovima iz Nuštra pokopane muške životinje. Dob konja procijenjena je na 4, odnosno 5 godina, što je razdoblje najbolje fizičke forme i dobi za jahanje. Konj u grobu 4 je srednjeg, odnosno većeg od srednjeg uzrasta, dok je onaj iz groba 5 srednjeg. Usporedba podataka o analiziranim konjima pokazala je sličnosti na većini lokaliteta. Kobila s lokaliteta Otok, osim po spolu, razlikuje se i po starijoj dobi od 10 godina. Sedam konja približno je sličnog, odnosno srednjeg, uzrasta. Prisutnost cjelovitog skeleta na većini lokaliteta znači da je u grob položen cijeli konj, što upućuje da je životinja najvjerojatnije uginula na mjestu ukopa, budući da bi zbog veličine i težine rukovanje tijelom bilo otežano (Cross, 2011).

Analiza grobova iz Nuštra pokazala je da se oni podudaraju s ostalima u Hrvatskoj. Prema dostupnim podacima, radi se o odraslim muškarcima pokopanim s opremom jahača odnosno ratnika. Kod nekoliko njih su uočene promjene koje se mogu povezati s učestalim jahanjem. Konji, također bogato opremljeni, srednjeg su uzrasta i u naponu snage. Buduće analize, koje bi obuhvatile sustavan pregled ljudskih i konjskih ostataka, upotpunile bi i razjasnile gore iznesene zaključke te tako proširile naše znanje o avarodobnim ukopima čovjeka s konjem na tlu Hrvatske.

LOKALITET	GROB	OSOBA	KONJ
Brodski Drenovac	1	M	srednji uzrast
	13	M	srednji uzrast
	14	M	srednji uzrast
Bijelo Brdo - Bajer	49	odrasla	-
Zagreb - Kruge	4	M, 50+	prisutan?
Otok*	4	M, 20-30	M, oko 3-5 g. srednji uzrast
	16	M, 40-50	Ž, oko 10 g. srednji uzrast
Privlaka*	215	M, 50+	-
Stari Jankovci*	88	M, 40-50	spol ?, 3,5-4 g. manji uzrast
Nuštar	4	M, 20-30	M, 3,5-4 g. srednji uzrast
	5	M, 30-40	M, oko 5 g. srednji uzrast

Prema Ivaniček, 1949; Vinski-Gasparini i Ercegović, 1958; Demo, 2007
* prof.dr.sc. Šlausu zahvaljujemo na ustupljenom skeletnom materijalu

LITERATURA: Bartosiewicz, L. 1991. Avarkori lovak végtagarányai. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1984/85, 301-310 ; Bede, I. 2012. The status of horses in late Avar-period society in the Carpathian Basin. Proceedings of ACE Conference: The very beginning of Europe? Early-Medieval Migration and Colonisation, Brussels, 2011, 41-50 ; Buikstra, J., Ubelaker, D. 1994. Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains. Fayetteville ; Cross, P. J. 2011. Horse Burial in First Millennium AD Britain: Issues of Interpretation. European Journal of Archaeology 14 (1-2), 190-209 ; Demo, Ž. 2007. Ranosrednjovjekovni predmeti od kosti i roga u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Starohrvatska prosvjeta 34, 123-149 ; Ellenberger, W., Baum, H. 1943. Handbuch der Vergleichenden Anatomie der Haustiere, 18. auflage. Berlin ; Filipec, K. 2009. Problem kronologije grobalja 9. i 10. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj. Starohrvatska prosvjeta 36, 113-124 ; Ivaniček, F. 1949. Istraživanje nekropole ranog srednjeg vijeka u Bijelom Brdu. Ljetopis JAZU 55, 1101-144 ; Kiesewalter, L. 1888. Skelettmessungen am Pferde. Dissertation, Leipzig ; Silver, I. A. 1963. Fusion of post-cranial epiphyses etc. in domestic cattle, Bos taurus. U: Grigson, C. 1982. Sex and age determination of some bones and teeth of domestic cattle: A review of the literature. U: Wilson, B., Grigson, C., Payne, S. (ur.), Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites. BAR Series 109, 7-24 ; Trotter, M. 1970. Estimation of stature from intact long limb bones. U: Stewart, T. D. (ur.), Personal Identification in Mass Disasters, Washington ; Vinski-Gasparini, K., Ercegović, S. 1958. Ranosrednjovjekovno groblje u Brodskom Drenovcu, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 3, 129-161 ; Vitt, V. O. 1952. Loshadi Pezryksich kurganov. Sovetskaja Archeologzjh 16, 163-205 ; Waldron, T. 2009. Palaeopathology. Cambridge.